

Dārgumu lāde, kas nesteidz atvērties pirmā

Klusais un pirmajā brīdī necilais Daudzeses pagasts prot pārsteigt

Sēlija kā vēsturiskais novads savu statusu oficiāli atguvis nesen, 2021. gada 16. jūnijā stājoties spēkā Saeimas pieņemtajam Latviešu vēsturisko zemju likumam. Tomēr šodienas Sēlijas robežas vilktas jau 1218. gadā, kad Livonijā izveidoja Sēlijas bīskapiju ar centru Sēlpilī. Mūsdienās Latvijā visretāk apdzīvotais novads, jo tā lielāko platību aizņem meži. Tomēr tie, kas šeit apmetušies uz dzīvi, ir apbrīnojami darbīgi, sīksti, klusi, prasmīgi, ieturēti, noslēpumaini. Sēlijā nav lielu ražošanas uzņēmumu, nav viena konkrēta centra, tomēr cilvēkus vieno kaut kas pirmajā brīdī netverams, pat mistisks. Kā dārgumu lādes tās savus vākus svešiniekiem nesteidz atvērt pirmie. Ja uzrunāsi, jautāsi, acis apzīlīs no bagātībām, kuras tās glabā.

Pašiem savs “Bānītis” pagalmā

Kluss un pirmajā brīdī necils ir Daudzeses pagasts. Kādreiz bijis Jaunjelgavas novads, un šī pilsētiņa neoficiāli saukta par vārtiem uz Sēliju. 210 kvadrātkilometrus, kurus aizņem Daudzeses pagasts, mazu plekīti zemes kopj un lolo Ozoliņu pāris — Ināra un Guntis.

Pēdējo reizi bānītis brauca pirms 50 gadiem

Vairākus gadu desmitus viņu mājas ir “Zvirbuli”. Ināra dzimusi netālaļā Daudzesē. Viņas mamma māsa Zelma dzīvojuši tagadējā pagasta centrā, Daudzevā. Pirms piecdesmit gadiem tajā pēdējo reizi piestāja šaursliežu dzelzceļa sastāvs, saukti arī par bānīšiem. “Pie Zelmastantes uzsedāmies un čukājāmies līdz Sunākstei,” stāsta Ināra. Kad pirms pāris gadiem “Zvirbulos” atvēra cepli, pieminot šos laikus, tas nosaukts par “Bānīti”. Senāk šejieniēši bija privilēģēti — no Daudzevas ar vilcienu varēja aizbraukt līdz par Jelgavu. Sakoties karam (2021. gadā Krievijas un Ukrainas karš — aut.), ik pa piecām minūtēm te traucās pilni gari sastāvi. Mājas plaukti drebēja.

Jāpiņem “sāpes” un “asaras”

Jaunībā Ināra aizprecējās uz Bauskas pusi, Uzvaru. Kad vīrs aizgāja mūžībā, pārdevusi turienes dzīvokli un savā bērības zemē nopirkusi, kā pati saka, “mazu būdiņu”. Vēlāk ar tagadējo vīru Gunti nēmuši kredītu un cēlušies lielāku mājā. Dzīvē Ināra ar Gunti cauri gājuši daudzām skaistām un arī skarbām dienām. Notikumu kopsakarības abus novedušas pie domas par darbošanos ar mālu, un pašsaprotami, arī pie sava, ar malku kurināma keramikas cepla būvēšanas. Šis ir jau trešais gads, kā abi krāj pieredzi darbā ar šo neparedzamo, bet skaisto materiālu.

“Pamazām ar personiskajiem līdzekļiem, savām rokām visu esam izveidojuši. Pandēmijas laikā ar manu līdzdalību tapa projekts par māla meistarklasi. Tajā iesaistījās Latvijā zināmas radošas personības — gleznotāja un mālotāja Vēsma Ušpele, keramiķe Linda Priediece

CEPLA “BĀNĪTIS” MEISTARI. Ināra un Guntis Ozoliņi.

un citas. Sanācām kopā kādi 20 cilvēki. Nezinu, kas tas bija par klikšķi, bet meistarē mācēja mani pārliecināt, ka varu darboties ar mālu,” stāsta Ināra. Vēlāk, kad keramiķis Ilmārs Vecelis uzceļa cepli Kurmenē, braukusi mācīties uz turieni. Savā 60 gadu jubilejā saņēmusi vērtīgu, bet savdabīgu dāvanu — šamota ķieģeļu cepla būvē. Aicinājuši Ilmāru Veceli, lai no tiem uzsmūrē keramikas krāsni. Svaigākais kūriens tajā bija 18. jūnijā. Apkārt redzamas māla trauku lauskas. Ināra tās sauc par “asarām” vai “sāpēm”. Krāsni pušu plīsis arī liels sautējamais trauks. “Jāmāk piņemt, ka ne viss, kas izveidots, izturēs ugunsgrībi,” ar skumju smaidu saka meistare.

Lai blusa nevar palēkties

Lai piepildītu vienu cepli, jābūt vismaz 200 traukiem. Laika ziņa no kūriena līdz kūrienam ir aptuveni divi mēneši. Katra cepla kuršana ir īpašs notikums. Uz to atbrauc draugi, paziņas, kuru darinājumu mālā šajā reizē apdedzinās, kā arī radi. Rosība liela, katram savs pienākums — kurš piedalās cepla zupas vārīšanā, kurš trauku nešanā, kraušanā, cepla nopakošanā. Apdedzināšanas process aizņem trīs diennaktis. No tām de-

dzināšana notiek 14 stundas. Pārējais laiks nepieciešams sakraušanai, iekursānai, atdzesēšanai, trauku izpēšanai. Pēcāk notiek trauku vaskošana un pulēšana. Vaskošana izmanto rapšu eļļu un bišu vasku. Pulēšanai — stikla lodītes. Guntis te atceras novadnieka, nu jau neilgā Pētera Grauduļa, koka trauku meistara, joku par pulēšanu. Esot jānoķer blusa, jāiemet traukā. Ja tai kājas slid, ka nevar izlēkt, darbs padarīts.

Pilns autobuss ar dakteriem

“Bānītis”, kā jau sēļu lolojums, nekur īpaši nereklamējas. Ziņas par cepla darbību ejot no mutes mutē. Nonāca līdz Valmierai, un šurp atbrauca autobuss, pilns ar dakteriem. Katrs no viņiem darināja savu māla trauku, un to apdedzināšana notika šajā mēnesī. Arī gadatirgos daudzveidīgu traukus tikpat kā neatrast. “Cilvēki paši pie mums atbrauc,” saka Guntis, tikko atgriezies no Aizkraukles. Viņš Daudzevā ienācis no Neretas, līdz ar to Ozoliņi ir sēļi par visiem simts procentiem. Jautāti, ar ko Sēlija atšķirīga no citiem Latvijas novadiem, Guntis saka — ar Sēlijas valni. Ināra teic — mēs esam piezemēti, pie zemes, sīksti. Sēlis, ja dara, tad dara, bet māc arī

MAZAIS PALĪGS. Kaķēna saimnieki teic, ka viņš labprāt iekārtojās uz guļu kādā māla traukā.

TRAUKU DEKORĒŠANAI noder dabas veltes. Ināra Ozoliņa māla iemūzina ap māju augošo.

priecāties. Esam paklusi, noslēgti. Tomēr “Bāniša” trauki aizvesti arī ārpus Latvijas. Kāds tos dāvanai aizvedis uz Parīzi, un kāda krūze no tāv virtuvē Ēģiptē — Šarmelšeihā.

Zirgs mieram un priekam

AUG JAUNĀIS SKOLĒNS. Sarmīte Kriškāne stallī ar pusotru gadu veco jaunzirgu.

Pirms gadiem desmit šķita, ka zirgs no Latvijas ainavas aizies uz neatgriešanos. Pateicoties dabas un dzīvnieku mīļiem, mazpamazām šis skaistais un senais cilvēka draugs atkal arvien biežāk redzams ganāmajās pie lauku mājās, plāvās un nav tikai kā izrādes dzīvnieks pilsētas svētkos. Man zirgi patikuši kopš bērnības, un pie katras izdevības vismaz samīļoju viņus. Tāpēc patīkams pārsteigums bija daudzesiņu ieteikums apciemot Sarmīti Kriškāni (Alinausku) mājās “Mežmaļi 1”.

Par godu šokolādei

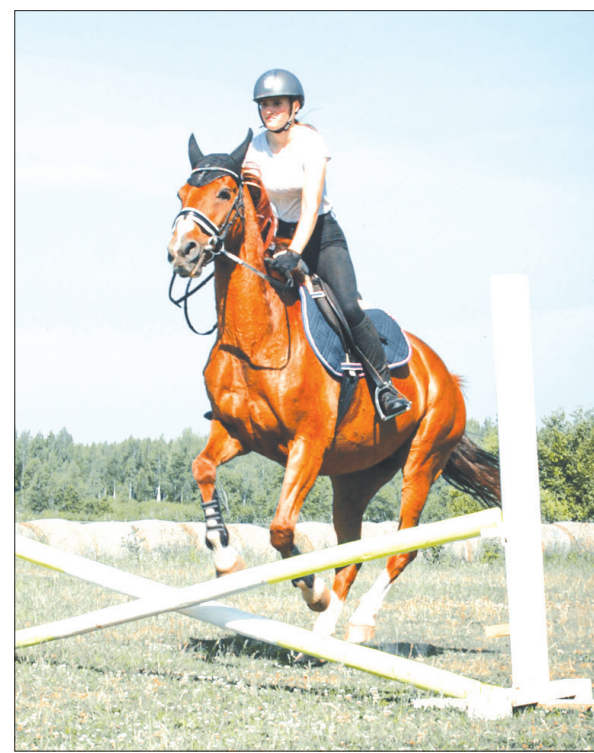
Pārmēru karstā jūnija dienā, kad termometrs aizskaitījis līdz trešajam graudu desmitam, iegriezās Sarmītes sētā. Pamanu jātnieci zirgā, turpat netālu otra ved zirgu pavadā. Tveici vēl nepanesamāku dara dunduri. Piesūkušies dzīvniekiem, tie kož, tomēr zirgi ir mierīgi, vien spārīgi kustina astes, cenšoties atbrīvoties no kukaiņiem. Sarmīte saka, tikai uz manu ierašanos zirgus izvedusi, citādi tie labprātāk paliktu stallī. Viņas māja ir tālu no lielceļa, atrodama tikai pēc ilgākas likumošanas pa putekļainiem ceļiem. Tomēr šad tad tur iemaldoties kāds noklidis suns, padzenājot jaunus zirgus. Pieredzējušākie no suņiem vairs nebaidās. Viens no gados vecajiem zirgiem šajā sētā ir tikai septiņus mēnešus. Toties otrs, ķēvīte Rigonda, visu mūžu — 22 gadus — ir saimnieces aprūpēta. Saku, ka man šis vārds saistīts ar radioaparātu. Saimniece — ar šokolādi.

Otra, ar kuru šobrīd jā Sarmītes meita Sigita, vārdā Ekvadora. Stallī palika 13 gadus vecs ponijs, jaunais zirgs, Rigondas meita Rikorda, kurai tikai pusotrs gads, un 24 gadus vecais veterāns.

Patīk apmācīt no nulles

Sarmīte dzimusi, augusi Daudzesē, dzīvojuši arī “Āritēs”, mājā, kas mežā pie Jūgu purva. Kādu laiku Staburaga pagastā, bet, kā likvidēja turienes skolu, atgriezās. Kā jau kārtīgs sēlis, arī viņa savu nodarbošanos — jātnieku apmācību — nereklamē, un pie viņas nonāk tikai caur paziņām. “Man vislabāk patīk mācīt tādus, kuriem viss jāsāk no nulles, pat ja baidēs no zirga. Mans darbs ir dabūt viņu līdz trenerim. Kad sāk lēkšot, pārlec barjeras, savu misiju esmu izpildījis. Kad jau stabili jā, sītu prom pie treneriem. Biežāk pie Sarmītes Skrīveros vai Simonas Sunākstē. Šogad pirmo reizi aizvedu savu audzēkni līdz sacensībām. Parasti tik ilgi ar jauno jātnieku nestrādāju.”

Sarmīte saka un piebilst, ka viņas zināšanas, spējas iemācīt jātniekus, ir dzīves skolā gūtās zināšanas. Zirgi ar viņu bijuši visu mūžu, arī viņas vecākiem. “Sevi bez zirgiem nevaru iedomāties. Savā ziņā esmu saslīmusi ar viņiem. Arī tad, kad dzīvē ir grūti, atliek izjāt, un zirgs visas skumjas

KATRS LĒCIENS IR MAZA ADRENALĪNA DEVA. Sarmītes meita Sigita un ķēvīte Ekvadora.

ņņem. Ja ir grūti, atliek aiziet pie zirga un viss sakārtojās. Man viņš ir pozitīvas emocijas, Sigitai adrenalīns, kad viņa lec pāri šķēršļiem.”

Ja lūdz — neatsaka

Ļaujot plīvot matiem vējā, pērn abas ar meitu aizjājušas līdz ezeram Sunākstē, kas ir aptuveni 30 kilometru. Atpaļācēļš bija garāks, jo gribēja jāt “pa taisno” caur mežu, bet apmaldījās. Senāk jāšaus vai ratos devās pie mammaš uz Staburagu.

Starp tiem, kas ierodas “Mežmaļos”, ir gan tādi, kas tikai vēlas izbaudīt laiku, pavadītu kopā ar zirgu, gan tādi, kas grib nopietni iemācīties jāt. Ir te bijuši ridzinieki, kuri nekad nav bijuši zirga mugurā, bet dienas beigās jau māc rīkot. Ir meitenes, kuras trenējas citur, bet ar to slodzi nepietiek. “Ja man uzraksta, neatsaku nevienam. Īpaši viegli ar mani sazināties “feisbukā”, teic Sarmīte. Sētā ir arī truši, kaziņas, pīles, vistas.

Par sevi kā sēlieti un citiem novadniekiem viņa saka — esam atsaucīgi, vienmēr aprunāsimies. Ja iebrauki pie sēļa mājās, saimnieks pirmais nāks pretī, pastāstīs, ar ko nodarbojas. Aktīvi ir sēļi, tikai klusi, sevi neslavēs, neizrādīs.

Apbrīnotāji brauc no visām Latvijas malām

Mēs Latvijā nevaram lepoties ar augstiem ūdenskrītumiem, greznām pīlīm, bet mūsu spēks un lepnums ir pašu rokām paveiktais, izveidotais un citus iedvesmojošais. Daudzevas vārds jau vairāk nekā divdesmit gadu ir nesaraujami saistīts ar Agritu Laizāni, viņas “Gundegu” daiļdārzu, kuru skatīt brauc no visām Latvijas malām.

Pēdējos divpadsmit gadus darzu veido rūpīgi plānojot, kas kur aug. Sākumā iepretī mājas ieejai sastādīja skujēnus.

Lai arī viņa ik pa laikam saka, vairs nav spēka un laika to kopt, tomēr ik gadu tajā iedzīvojas pa jaunam stādam, puķei vai kokam.

Jūnija otrajā pusē dārzs vēl gaida savu lielo ziedēšanu. Uz to laiku jau pieteikušās tūristu grupas, kuras dārzā pārsvarā nonāk, pateicoties tūrisma operatoriem. Tie maršrutā iekļauj tuvākās apskates vietas, tajā skaitā Staburagu, un pa ceļam iegriezās “Gundegās”. Saimniece tad jāstāsta, kādi augi te aug, kā kurš kopjams. Dārzs nosacīti sadalīts divās daļās — no vārtiem

pa kreisi aug viss skaistumam, pa labi — praktiskā puse — ogas, augļi. Vienas no jaunākajām iemītniecēm dārzā ir hortenzijas. Arī tām ziedēšanas laiks vēl priekšā. Toties jau tagad priecāties var par zantedešijām jeb dārza kallām. Līdzās tām liliņas, kuras, par laimi, izdevās nosargāt aukstajā pavasarī. Otro gadu dārza stūri aug interesantā paulonija, saukta arī par princešu koku. Pamazām nozied vasaras dālijas, puķes, kuru forma un krāsa ierasti vēsta par rudens tuvošanos. Pamazām savus krāšņos ziedus ver rozas.

Praktiskajā pusē labi iedzīvojušās krūmellenes, zari pilni ogām. Kopā ar Agritu vīrāzāms uz mājas pusi un ejam garām šķūnim, kura sienu apkļājis augšs ar lielām platām lapām. Tas saukts par pipjukoku. Ja ieskatās zem lapām, var pamanīt savādus tumšus ziedus, kuru forma atgādina izliktu pipi.

Lai arī dārzs ir teju perfekts, Agrita saka, ka gaidot ciemiņus, tas vienmēr jāsakopj. “Esmu darītāja, runāju maz,” saka dārza saimniece. “Kaimiņi man jautā, vai vispār gūļu vai tikai strādāju? Dārzs ir mana sirdslieta. Viegli nav jāpmešlo, jāpiegriež, jāravē, jālaisa. Pārsvarā viena tieku galā, reizēm vīrs nāk palīgā, zāli nopļauj. Līdz ar to vasarā uz ilgu laiku prom neaizbraukt. Nesen ar vīru nosvinējām 40 gadu kāzu jubileju — pasēdējām dārzā, priecājāmies par kopīgi paveikto.”

IDEJAS DĀRZA IEKĀRTOŠANAI smeļas, apskatot arī citu saimnieču darbus. Tā radās doma par savu akmeņu bumbu.

Projekts “Sēlijas kopienu stāsti” tiek īstenots ar Valsts kultūrkapitāla fonda mērķprogrammas “Latviešu vēsturisko zemju attīstības programma” projektu konkursa “Sēlijas kultūras programma” finansiālu atbalstu.